
SLOBODAN CANIĆ

DAN ZAGREBAČKIH SVEUČILIŠTARACA*

Autor, inače jedan od najpoznatijih jugoslovenskih naučnih radnika koji se bavi problemima slobodnog vremena, nudi nam na uvid rezultate istraživanja čija je osnovna karakteristika kako raznovrsnost korišćenih obaveštenja i organizovanih podataka, tako i širina postupaka njihovog prikupljanja i obrade.

Cilj istraživanja bio je da utvrdi strukturu i opiše oblike korišćenja vremena studenata zagrebačkog Sveučilišta u dnevnom ciklusu, identifikujući pojedine aktivnosti radnog i slobodnog vremena i osnovne činioce koji su s njima povezani ili se pretpostavlja da ih u određenoj meri uslovljavaju. Istraživanje je izvedeno 1970. godine na ostvarenom uzorku od 539 studenata različitih fakulteta i visokih škola u Zagrebu. Zadru, Splitu, Rijeci i Osijeku. Ispitanici su birani prema vrsti i sedištu fakulteta, godini studija, načina stanovanja i polu i prema zanimanju oca.

U prikupljanju obaveštenja o opštim obeležjima ispitanika i bitnim elementima njihovog studiranja, standarda, društveno-političke aktivnosti, korišćenja slobodnog vremena i odnosa prema njemu primenjen je standardizovani upitnik sa 60 pitanja. Raspored aktivnosti u dnevnom intervalu dobijen je na osnovu posebnog dnevnika, u kome su ispitanici po petnaestominutnim intervalima registrovali svoje ponašanje u utorak 14, petak 17. i nedelju 19. aprila 1970. godine. Aktivnosti su grupisane u fiziološke potrebe, studiranje, stručno usavršavanje, rad u kući, transport, kupovanje, društvenopolitički rad, aktivno

*) Dr Miro Mihovilović: *24 sata života i rada studenata Sveučilišta u Zagrebu*, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 1974.

i pasivno slobodno vreme i ostalo. Najzad, u neposrednom razgovoru prikupljena su i različita kvalitativna obaveštenja o predmetu istraživanja, ranijem stanju i očekivanjima.

U prikazivanju i analizi rezultata najpre se razmatraju osnovna obeležja ispitanika (pol, starost, zdravstveno stanje), a zatim nekoliko socioekonomskih i socioprofesionalnih podataka, procenjenih da se mogu dovesti u vezu sa uslovima i načinom korišćenja vremena, pri čemu se studenti određuju kao posebna i homogena skupina. Socioekonomski podaci obuhvatili su zanimanje oca u funkciji pokazatelja socijalnog porekla, poticanje iz gradske ili seoske sredine, bračno stanje s brojem dece, prihode i njihove izvore, troškove i vrstu izdataka, mesto stanovanja, ishrane i učenja, mogućnost podmirenja potreba i životni nivo studenata. U socioprofesionalne podatke uvrštena je prethodna školska sprema, godina studija, prosečna ocena, a zatim karakterističan način učenja, prisustvovanje nastavi, zaostajanje tokom studija i članstvo i aktivnost u društvenopolitičkim i drugim organizacijama.

Analizom se posebno nastojala utvrditi povezanost nekih socioekonomskih činilaca sa socioprofesionalnim karakteristikama studenata. Ističe se, između ostalog, da na pohađanje studija najviše deluju sredina i zanimanje oca, a da su studenti pretežno sastavljeni od gimnazijalaca. Najbrojniji su polaznici prve godine, prosečne ocene su povoljne iako preovlađuje kampanjsko učenje i ne baš učestalo prisustvovanje nastavi. Brojno je članstvo u društvenopolitičkim organizacijama — uopšte ima više organizovanih nego neorganizovanih studenata — no, preovlađuje pasivnost i nezainteresovanost za aktivnije angažovanje. Naprotiv, mada sa slabije izraženom formalnom pripadnošću, u radu drugih organizacija studenti predanije učestvuju. Analiza se prevashodno zasniva na grupisanju podataka prema grupi fakulteta. Druga obeležja se upotrebljavaju u skladu s pretpostavkama o postojećoj povezanosti i mogućnosti pojave izrazitijih razlika.

Budžet vremena, čija se analiza izlaže u čitavom poglavlju, identifikuje 43 aktivnosti, svrstanih u deset osnovnih kategorija: fiziološke potrebe, studije, stručno usavršavanje, rad u kući, prevoz, kupovanje, članstvo i rad u raznim društvenim i političkim organizacijama, aktivno slobodno vreme, pasivno slobodno vreme i ostalo. Prikaz i analiza aktivnosti u toku 24 časa, za radne dane i za dan odmora, izvršeni su s obzirom na devet opštih obeležja kao kriterijuma varijacije, pri čemu su podaci organizovani u dvanaest serija tabelâ i grafikona.

U prvoj seriji aktivnosti su iskazane kroz njihovo ukupno trajanje u minutima, zatim prema satima i strukturi u toku dana. Dalje sledi prikaz utrošenog vremena na pojedine grupe aktivnosti, gde se konstatuje da studenti najviše potroše na fiziološke potrebe, studiranje i pasivno slobodno vreme, a najmanje na rad u društvenopolitičkim organizacijama. Ovakav raspored pojavljuje se i prilikom razgraničenja prema grupi fakulteta, uz izvesne razlike koje se između njih uočavaju. U seriji o budžetu vremena s obzirom na sedište fakulteta izlažu se opšte crte ponašanja studenata iz pojedinih gradova. U Osijeku se komotnije živi, Splitsani najviše vremena od svih posvećuju studiranju, a Zagreb ostavlja vidne uticaje jedne velegradske sredine. Godine studija takođe pokazuju dejstvo: absolventi imaju najviše slobodnog vremena, a najmanje su posvećeni studiranju, gde su inače najrevnosniji studenti druge godine, dok se studenti prve godine više od ostalih angažuju u društvenopolitičkom radu. Grupe fakulteta razlikuju se u odnosu na raspored i trajanje predavanja i vežbi, što značajno utiče na razdeobu i preostalog vremena, ali se utvrđuje i da svi fakulteti uostalom imaju tako organizovanu nastavnu delatnost da je teško u jednom danu uklapati ostale aktivnosti, pa za učenje ipak ostaju jutro i veče. Članstvo u društvenopolitičkim organizacijama ne oduzima mnogo vremena niti ozbiljnije remeti njegov dnevni raspored. Tek aktivni rad u ovim organizacijama smanjuje slobodno vreme i vreme posvećeno učenju. Slični zaključci važe i za članstvo u raznim društvima.

Prema polu se uočavaju razlike u korišćenju vremena za više aktivnosti. Studenti uopšte imaju više aktivno i pasivno ispunjenog slobodnog vremena, dok su studentkinje znatnije upućene na stručno usavršavanje i, očekivano, radu u kući. Imajući u vidu zanimanje oca, primećuje se da deca poljoprivrednika više od ostalih provode vreme u učenju, a deca očeva akademskih profesija i u stručnom usavršavanju. Deca privatnih zanatlija ne pokazuju neku aktivnost u društvenopolitičkim organizacijama.

U seriji o budžetu vremena prema mestu stanovanja ispoljavaju se neravnomernosti u obavljanju pojedinih aktivnosti. Tako je pasivno slobodno vreme, kao i vreme utrošeno na prevoz, duže u studenata koji žive kod prijatelja, a smeštaj kod rođaka i u studentskom domu pruža najbolje uslove za učenje. U dvanaestoj seriji, najzad, prikazuje se odnos između primarnih i sekundarnih aktivnosti i utvrđuje da se kao paralelna aktivnost javlja slušanje radija.

Posebno poglavlje obuhvata faktorsku analizu i analizu varijanse na uzorku od 29 promenljivih,

od kojih je pet ušlo u obradu. Izdvojena su tri faktora. Pokazuje se da na materijalni položaj studenata najznačajniju projekciju imaju promenljive — troškovi za stan i hranu i prihodi, na društvenopolitičko angažovanje — vreme rada u društvenopolitičkim organizacijama, broj funkcija i članstvo u njima i na kulturnoumetnički interes — troškovi za kulturne potrebe, posete pozorištu, koncertima i izložbama. Grupe fakulteta razlikuju se na faktorima društvenopolitičkog angažovanja i kulturnoumetničkog interesa, a sedišta fakulteta na interesu za društvenopolitički rad. U navedenim faktorima razlike se ispoljavaju i prema zanimanju oca, dok prema uspehu na studijama i polu nema bitnih odstupanja.

Sa stanovišta kulturnog života izuzetnu pažnju pobuđuje poglavlje o slobodnom vremenu. Autor konstatuje da studenti uglavnom ne planiraju svoje slobodno vreme, ni u njemu uspostavljaju trajniji raspored aktivnosti. U okviru stabilnih oblika korišćenja slobodnog vremena nešto više od polovine izjavljuje da ima svoj hobi, a velika većina ne pohađa nijedan tečaj. Hobi se najčešće odnosi na aktivnosti užeg kulturnog područja (čitanje, pisanje, muzika), zatim na sport, skupljanje raznih predmeta i tehničke aktivnosti.

Studenti ostvaruju stabilan i čest kontakt sa sredstvima masovne komunikacije. Gotovo svi čitaju novine i slušaju radio, i to najčešće svakodnevno i redovno, dok se televizija gleda s nešto manjom učestalošću. Međutim, o događajima u zemlji i svetu studenti se najpre upoznaju posredstvom dnevne štampe.

Studenti najviše odlaze u bioskop, pa u pozorište, a slab je interes za izložbe, javna predavanja i koncerte. Slobodno vreme najčešće se provodi s devojkom, odnosno mladićem, zatim s prijateljima ili susedima, kolegama, pa usamljeno, i sa članovima porodice. Sličan redosled dobija se i na pitanje o želji da se s nekim provodi slobodno vreme, ali su učestalosti odgovora različite. Stoga autor izvlači zaključak da ispitanici u stvarnosti daleko manje provode vreme s mladićem, odnosno devojkom, a više s prijateljima ili susedima, kolegama i naročito sami, nego što inače žele.

Nastojeći da utvrdi povezanost izvesnih socioekonomskih, socioprofesionalnih i subjektivnih faktora sa određenim pokazateljima sadržaja slobodnog vremena, autor izvodi više ukrštanja različitih podataka. Tako analizira pol i poreklo iz gradske ili seoske sredine u odnosu na korišćenje sredstava masovne komunikacije i kulturnih ustanova; zatim starost, poreklo iz gradske ili seoske sredine i mesečne prihode s obzi-

rom na međupersonalne odnose u slobodnom vremenu; najzad se ova i neka druga obeležja razmatraju u vezi s načinom provođenja i stavovima prema nameni slobodnog vremena. Većina je studenata zadovoljna uglavnom načinom ispunjenja slobodnog vremena, ali je više onih koji iskazuju potpuno nezadovoljstvo nego onih koji izražavaju potpuno zadovoljstvo. Osnovni razlozi zadovoljstva nalaze se u mogućnosti konstruktivnog ispunjenja, zabave i odmora, a uzroci nezadovoljstva su nedostatak slobodnog vremena i materijalnih sredstava. Studenti smatraju da je slobodno vreme najpre namenjeno izlasku s mladima, odnosno devojkama, ličnom intelektualnom uzdizanju, pa odmoru, zabavi i sportu.

Metod i organizacija istraživanja izloženi su u posebnom poglavlju, koje doprinosi opštem povoljnom utisku o strukturi knjige. Mora se istaći i zaključak (preveden i na engleski, pre svega zbog iscrpnosti, uz potrebnu odmerenost) u prikazivanju osnovnih rezultata.

U knjizi se navode otvoreni odgovori ispitanika, kao primedbe na ispunjenje slobodnog vremena i primedbe na samu anketu. One su ilustrativne i zanimljive, ali se ovde ne mogu prikazati.

Čitalac se nalazi pred obimnim istraživačkim materijalom, čija bi detaljnija analiza zahtevala više ispisanih stranica nego što ih knjiga ima i čije potpunije prikazivanje možda traži više prostora. Između potrebe da pruži celovitost u izlaganju i organizaciji podataka i zahteva za širim tumačenjem i teorijskim obrazloženjem zaključaka, autor se opredeljuje za takvu ravnotežu koja treba da omogući zadovoljavajući nivo obaveštenja i uopštavanja upućenijem čitaocu, ali istovremeno ravnopravno korišćenje podataka drugim istraživačima. Otuda se dešava da i ovlaš prelazi preko nekih podataka ili se, u prilikama kada nije dovoljno zainteresovan, zadržava u ravni uprošćenijeg objašnjenja naznačenih statističkih odnosa. Takvo pojednostavljenje analize i u izvesnom smislu pravolinijsko utvrđivanje povezanosti između pojedinih, čak veoma složenih pojava, prinuđuju ga katkada na pretpostavke i zaključivanja s čijim se izvođenjem bar načelno ne bismo složili. Međutim, ovakve nesaglasnosti i sporadične omaške u organizovanju teksta ne mogu ni u kom slučaju umanjiti vrednost ishoda ovog značajnog istraživačkog poduhvata, čiji autor, sa saradnicima, često, kao na problemu društvenopolitičkog angažovanja i strukture slobodnog vremena, pa i s pretpostavkama društvene akcije, pruža kritička i nadahnutta razmatranja, a u celini jedan ozbiljan prilog plodne naučne intervencije.